

ПОПЕРЕДНЯ ТА КАРАЛЬНА ЦЕНЗУРА ЯК ОСНОВНІ ФОРМИ КОНТРОЛЮ ЗА ВИДАВНИЧОЮ СПРАВОЮ В РАДЯНСЬКІЙ РОСІЇ У 1920-Х РР.

Інна ПОЗДНЯКОВА (Кіровоград)

У статті досліджуються основні форми та методи цензурного контролю друкованої продукції та механізми їхньої реалізації протягом 1920-х рр.

Ключові слова: радянська цензура, політична цензура, попередній контроль, каральна цензура.

В статье рассматриваются основные формы и методы цензурного контроля печатных изданий и механизмы их реализации в советской России на протяжении 1920-х гг.

Ключевые слова: советская цензура, политическая цензура, предварительный контроль, карательная цензура.

In this article is being the research of censorship policy in Soviet Russia in 1920. The methods of monitoring manuscripts and ways of realizing Russian censorship in the sphere of publishing.

Key words: censorship policy, soviet censorship, political censorship ideological control.

На особливу увагу з-поміж досліджень російських науковців заслуговує монографія А.В. Блюма “За кулисами “Министерства правды”. Тайная история советской цензуры. 1917 – 1929”, в якій фактично вперше здійснене спробу висвітлення технології цензурного контролю, розглянуто його основні форми та методи протягом 1920-х рр. [1].

Одночасно з книгою А.В. Блюма вийшов збірник нарисів “Исключить всякие упоминания...” [2], який складався з матеріалів різних жанрів – від аналітичних статей до публікацій документів з коментарями.

Спробу осмислення цензури як відносно самостійного соціально-політичного явища зробив у своїй кандидатській дисертації І.Е Левченко з Єкатеринбурга [3]. Він розглянув ідеологічну та політичну функції цензури, а також їхнє місце в політичній системі влади.

У 90-х рр. XX ст. українські вчені, використовуючи архівні матеріали Російської Федерації та України, почали досліджувати відмінності в системі цензури РСФРР та УСРР. Так, С. Білокінь проаналізував сутність та основні форми вияву й напрями більшовицького терору при здійсненні внутрішньої

політики, розкрив методи, що використовувалися для політико-ідеологічного контролю за діяльністю книжкових магазинів та бібліотек різних типів і видів [4].

Значний інтерес становить монографія Г. Касьянова, В. Даниленка, С. Кульчицького “Сталінізм на Україні: 20–30-ті роки”, у якій учені дійшли висновку, що запровадження тотального контролю держави над друком та бібліотеками значно полегшувало встановлення суцільної одноманітності в галузі культури [5].

Багатогранний характер радянської цензури вимагає деяких роз’яснень стосовно поняттєвого апарату. Частина дослідників виступає проти спроб обмежити поняття “радянської цензури” лише діяльністю державних цензурних установ без урахування різних форм та методів впливу. Зокрема, Маріанна Текс Чолдін запропонувала термін “всецензура” [6, с. 7 – 11].

На думку науковців, що дотримуються такого підходу, поняття “радянська цензура” виходить за межі політико-ідеологічного контролю, який здійснювався через партійно-державну систему в різних формах. Методи нагляду й контролю за видавничою діяльністю та іншими видами творчості характеризувалися різноманітністю й багатогранністю. Через це термін “всецензура”, що є точним перекладом з англійської, виражає глибинну суть монополізації усіх сфер культурного життя й виявів придушення будь-якого інакомислення, а отже, найбільше відповідає терміну “політична цензура” в її історично сформованому радянському варіанті, являючи собою ідеологічну систему, за допомогою якої реалізовувалася державна політика [7, с. 149].

Цензуру можна розглядати як частину і держави, і суспільства, а також як самостійний соціальний феномен. Зокрема, І. Левченко в дисертаційному дослідженні пропонує трактувати цензуру як соціокультурну систему контролю за виробленням, поширенням, зберіганням та споживанням соціальної інформації відповідно до потреб та інтересів соціального суб’єкта, що її організує та спрямовує [8, с. 11]. Також дослідник виділив основні функції цензури: 1) функція контролю; 2) регламентуюча; 3) охоронна; 4) репресивна; 5) санкціонуюча; 6) профілактична.

Загалом розрізняють дві основні форми цензури: попередню і наступну (каральну). В радянській цензурній системі попередній та наступний контролю набули політичного забарвлення, попередня цензура була найкращим способом не допустити до друку “шкідливих для держави” матеріалів.

Здійснення попередньої цензури чітко відображено в техніці перегляду рукописів. Вона мала наступний вигляд. Після перегляду призначеного до друку матеріалу уповноважений політредактор міг дозволити друкування рукопису без змін або внести до нього необхідні, детально прописані правки чи зміни, накласти на рукопис заборону або, нарешті, повернути рукописи редактору для переробки. В усіх випадках уповноважений фіксував свої рішення: а) на обидва примірники рукопису; б) на два примірники пронумерованих карток (що надходили до Головліту), причому перший примірник картки пересилався зі звітною відомістю до Головліту, другий – разом з рукописом надходив до друкарні. На кожен рукопис як дозволений, так і заборонений до друку, політредактор складав умотивований відгук, у якому давав детальний аналіз даного твору, зазначав місця, що мають бути вилучені або перероблені, та фіксував остаточне рішення [9, с. 123].

Також уповноважений був зобов’язаний документально підтверджувати доставку друкарнею контрольних примірників до Головліту та обов’язкових примірників до ОДПУ й Книжкової палати; контролювати віддруковану літературу на предмет виконання друкарнею тих вказівок, які було зроблено при наданні дозволу на видання рукопису. За умови виконання усіх зазначених вимог уповноважений політредактор давав дозвіл на розповсюдження, ставлячи про те

свою візу: “Дозволяю до випуску в світ”. Рік, місяць, число, час. Уповноважений Головліту (підпис) [Там само].

Слід відмітити, що внаслідок виконання цензурних функцій уповноважені політредактори могли бути ознайомлені з відомостями таємного характеру, тому всі вони перебували на обліку в спецвідділі ОДПУ і, полишаючи роботу в Головліті, заповнювали так звані “підписки про нерозголошення” [10, арк. 45].

Контрольні записи щодо рукописів дослідники умовно поділяють на такі категорії: 1. *Повна заборона*. Як видно із щомісячних та щорічних звітів Головліту, зазвичай заборонялося від 1% праць, що надійшли від державних, партійних та інших видавництв, до 5% – від приватних та кооперативних видавництв [11, с. 99].

Відповідно до звіту Ленгубліту за травень 1923 – червень 1924 рр. було переглянуто 57 тис. друкованих аркушів. Із числа пред’явлених цензурі видань було заборонено (за шість місяців) 50 видань: 26 – за бульварщину та порнографію, 14 – з політичних міркувань, 10 – за релігійну пропаганду. А в статистичних даних до звіту вказувалося, що протягом 1922 р. через Петрооблліт загалом пройшло 1500 книжок. Зареєстровано, що репресіям було піддано 39 рукописів, з них пропущенні за умов викреслень – 12, тимчасово заборонено – 6, зовсім заборонено – 21 [12, с. 76].

Переважно заборонялися рукописи, що мали ідеологічний та політичний характер (спрямовані проти революції, комунізму, радянської влади, містили випадки проти марксизму, матеріалізму); за релігійну пропаганду, містичну спрямованість; елементи аморалізму, порнографію та матірщину; антинауковість, невідповідність педагогічним вимогам тощо [Там само, с. 76 – 77].

З-поміж заборонених Петроградським обллітом видань можна, зокрема, назвати наступні книги: В. Катаєв “Восемьдесят пять” (за контрреволюційну спрямованість), Е. Кальман “Сильва” (за бульварщину) та ін. [13, с. 66].

2. *Виправлення та викреслення*. Цей метод цензурного втручання застосовувався набагато частіше, і так чи так торкався своїми заборонами близько 10% усіх рукописів, що надходили до друку. Виправлення і викреслення робилися за тими ж ідеологічними мотивами й здебільшого із власного розуміння твору цензором. У згаданому вище звіті стосовно цього методу цензурної практики зазначалося наступне: “Виправлення не підраховувалися. Наприклад, у книзі В. Сиповського “Пролетарская поэзия” зроблено більше 30 викреслень: вилучено місця, у яких автор доводить глибоке розчарування та песимізм пролетарських поетів після 1922 р., антагонізм міста й села, що розкривається в цих творах” [14, с. 77].

3. *Вимога марксистських передмов*. Слід сказати, що цей метод з цілком очевидних причин був абсолютно новим і мав суто вітчизняне походження. Особливо широко він почав застосовуватися в 20-х рр. XX ст. у зв’язку з тим, що в цей період ще виходили праці так званих “буржуазних” філософів, економістів, істориків, спогади лідерів білого руху та інші твори, які в масі своїй не вписувалися в ідейні схеми нової влади. Повністю заборонити ці праці в умовах непу, коли діяли приватні та кооперативні видавництва, було складно, а подеколи й просто неможливо. Завдання марксистської передмови полягало в тому, щоб “правильно” зорієнтувати читача, пояснити, у чому шкідливість цієї книги. З 1925 р. у звітах, що надходили від місцевих цензурних органів до Головліту, з’являється нова графа: “Вимагаються марксистські передмови”.

У деяких випадках написання марксистських передмов ускладнювалося специфікою конкретного твору. Так, 1928 р. краєзнавець В. Пилаєв намагався видати в Новгороді свою роботу під назвою “Старорусский край. Природа и население”. Її видання було дозволено за умови викреслення деяких місць та підготовки марксистської передмови. Останню необхідно було надіслати до

облліту. Через деякий час новгородський інспектор повідомив, що автор “не може знайти критика, який би погодився написати марксистську передмову”. До повідомлення додано лист самого Пилаєва наступного змісту: “Прошу відмінити вимогу дати марксистську передмову до праці “Старорусский край. Природа и население” у зв’язку з відсутністю в середовищі марксистів тих, що спроможні скласти таку передмову” [15, с. 102 – 103].

Окрім перелічених трьох основних методів, цензура використовувала також інші, зокрема впровадження своїх перевірених людей до складу видавництва чи редакції або значне скорочення тих видань, які зовсім заборонити було складно. Насамперед це стосувалося продукції приватних видавництв. Головними інструментами цензурного впливу щодо них залишалися: адміністративне й судове переслідування та ідеологічний тиск. Суттєву цензурну роль відігравав також інститут редакторів. У тому вигляді й якому він існував у радянські часи, його до революції не було. Об’єктивною причиною трансформації функцій редактора стала поява чималої кількості письменників з народу, талановитих, але малоосвічених. Їхні твори не можна було друкувати без літературної правки. З огляду на ознайомлення редактора зі змістом рукописів влада перетворила його на ще одну цензурну інстанцію. Редактор вимагав виправлень, викреслень, доповнень, контролював ідеологічну спрямованість творів, а пропустивши щось крамольне, ніс покарання разом з автором [16].

З часом зазнали змін не лише вимоги Головліту до творів, що мали бути опубліковані, а й методи цензурного впливу. Якщо в Положенні 1922 р. власники та завідувачі друкарень зобов’язані були надавати до органів цензури по 5 примірників кожного видання, а стосовно видавництв використовувався адміністративний та ідеологічний тиск, то 1925 р. в Положенні про Наркомат освіти РСФРР зафіксовано наступні методи цензурного контролю: “попередній перегляд усіх призначених до опублікування, поширення та публічного виконання творів як рукописних, так і друкованих (видань періодичних та неперіодичних, знімків, малюнків, нот, фільмів, карт та ін.), що видаються в РСФРР, і тих, що ввозяться з-за кордону; укладання списків друкованих творів, заборонених до продажу чи публічного виконання; видання правил, розпоряджень та інструкцій, обов’язкових для усіх друкованих органів, видавництв, друкарень, бібліотек, книжкових магазинів та складів” [17, с. 92].

Порядок цензурування друкованих матеріалів 1929 р. зводився до такої схеми: “Картка на дозвіл дійсна 3 місяці. Весь без винятку матеріал, що надається для випуску в світ (враховуючи обкладинки, малюнки, креслення, мапи, оголошення, дрібні замітки та ін.), повинен мати візу Головліту з дозволом. У надрукованому варіанті не повинно бути місць, забруднених друкарською фарбою. Також не дозволяються пунктировані місця, наклейка, підчистка та ін. Обсяг і тираж видання не повинен перевищувати обсягу й тиражу, вказаного у картці. На кожній книзі необхідно зазначити: а) на першій сторінці обкладинки: назва книги, конкретне й точне найменування видавництва та рік видання; б) на титульній сторінці з одного боку друкується: назва книги, назва видавництва та рік видання, з другого – назва та розміщення друкарні, дозвільний номер Головліту (номер має відповідати номеру, позначеному в картці) і тираж видання” [18, с. 152 – 153].

Цей механізм контролю виявився ефективним, тому подібну схему цензурування було поширено на всі види друкованої продукції, що полегшувало роботу цензорів. Хоча певні відмінності між цензуруванням періодичних видань і книг все ж таки були. У періодичних виданнях на останній сторінці мали бути вказані відповідальний редактор (зарєєстрованого в анкеті Головліту) і видавець. На всіх виданнях обов’язково позначалася ціна. І нарешті, суворо заборонялося випускати надрукований матеріал із друкарні до отримання остаточної візи

Головліту (ця функція здійснювалася уповноваженими Головліту при видавництвах та друкарнях – Авт.). Винні притягувалися до кримінальної відповідальності [Там само].

Під таку загальну схему попередньої цензури потрапляла переважна більшість друкованої продукції. Винятки становили деякі періодичні інформаційні видання, для яких існувала лише наступна цензура та видовища, які мали більш складну систему цензурування.

Отже, попередній контроль був досить ефективною формою політичної цензури. Уже на цій першій стадії цензурного перегляду вилучалася велика кількість “ідеологічно шкідливих творів”.

Інша форма цензури – наступна або каральна – поставала більше як метод впливу та стримування суспільних ідей і думок, що не відповідали ідеї радянського життя. У 20-х рр. поняття каральної цензури набуло буквального значення. У роботі Головліту і його місцевих органів на колегіальних умовах брали участь представники ДПУ–НКВС, що засвідчувало неминучість покарання за розголошення певної інформації. Між двома відомствами встановлювалися тісні контакти щодо санкцій щодо авторів-порушників, тиражів видань, окремих примірників, що вимагають вилучення й утилізації та ін. Потрапляючи під наступну цензуру, друкована продукція вилучалася з обігу цілком або ж окремими накладками.

Каральна цензура працювала, керуючись нормативною базою Головліту, а також секретними вказівками партійно-державних органів. Порушення заборон мало низку наслідків: закриття видавництва або окремих видань, скорочення тиражу, накладання штрафу й передання до суду відповідальних осіб.

Згодом додалася практика створення так званих “спецхранів”, на виданнях почали з’являтися особливі грифи: “для службового користування”, “для наукових бібліотек” тощо. Такі видання відправлялися до спецхранів центральних бібліотек. Насамперед, це стосувалося творів закордонних авторів, виданих у перекладі російською.

Положення про цензурування закордонних видань, що надходили до РСФРР, почало діяти з першого дня існування Головліту. Всі обмеження, що стосувалися згаданих видань, поділялися на дві великі групи: для загального користування та відкритого поширення в бібліотеках і книгарнях, а також для закритого користування. При цьому існувало чотири ступені обмежень на користування друкованими матеріалами за таким переліком: 1с, 2с, 3с та 4с.

До структур, що отримували практично всі друковані матеріали, які випускалися в країні або надходили в неї з-за кордону, належали: ЦК РКП(б), Державна публічна бібліотека ім. Леніна та Бібліотека Соціалістичної академії суспільних наук. Остання, до речі, була заснована в 1918 р. й функціонувала під егідою Комуністичної академії протягом 1924 – 1936 рр.; з 1936 до 1938 рр. як Бібліотека відділення суспільних наук Академії наук СРСР, з 1938 р. – Фундаментальна бібліотека суспільних наук, а з 1969 р. трансформувалася в ІНІСН [19, с. 494]. До переліку 2с не входили найбільш одіозні матеріали про лідерів СРСР, про ідеологічні розбіжності в партії. Переліком 4с користувалися в основному науково-дослідні інститути, Академія Наук, які отримували все те, що цензура вважала за можливе допустити [20, с. 15].

Окрім того, цензура вдавалася також до вилучення вже виданих друкованих творів. Згідно з інструкцією про порядок конфіскації та розподілення вилученої літератури саме вилучення могло бути повним або частковим: “При повному – конфіскація мала місце в усіх місцях публічного поширення, не торкаючись державних бібліотек загальноросійського значення” [21, с. 62].

Саме вилучення друкованих творів здійснювалося органами ДПУ, ними ж конфіскована література приводилася в непридатний до читання стан, після чого

передавалася підприємствам паперової промисловості для переробки як сировина.

З грудня 1929 р. впроваджується спеціальний порядок утилізації друкованих матеріалів. Передусім він стосувався документів з грифом “Таємно”, однак поширювався також на вилучені друковані матеріали та примірники, що перевищували дозволений обсяг тиражу. Всі ці матеріали мали надходити для переробки тільки на спеціальну фабрику ОДПУ, де власне й відбувалося їхнє знищення [22, арк. 24].

Отже, із самого початку свого існування Головліт досить тісно співпрацював з ДПУ, особливо з тим його відділом, що займався ідеологічними питаннями – політконтролем ДПУ. Це відомство постійно надавало Головліту технічну допомогу для спостереження за друкарнями, зокрема з 1927 р. до нього обов’язково надходили контрольні примірники друкованої продукції видавництв, один з яких повертався у видавництво із дозвільною візою політконтролю ДПУ [23, с. 123].

Співпраця мала місце у сфері контролю за книжковою торгівлею, бібліотеками, при з’ясуванні відомостей персонального складу працівників редакцій, при вивезенні та ввезенні друкованих матеріалів з-за кордону, у справі вилучення друкованих творів тощо. Зокрема, розпорядженням від 22 грудня 1929 року за підписом заступника завідувача Секретаріату Президії ЦВК СРСР та завідувача секретним підвідділом С. Зіміна встановлювався наступний порядок вивозу за кордон креслень та ділових паперів державних і громадських установ: “За три дні до відправки два примірники зазначених матеріалів, завізовані главою установи, надавати до ІНФО ОДПУ – вікно політконтролю. Після розгляду зазначених матеріалів у разі дозволу на вивезення вони позначаються спеціальними печатками та відправляються тільки поштою” [24, л. 23].

Нерідко карально-репресивні органи здійснювали повторне цензурування книжок, видання яких уже було дозволено Головлітом. У пояснювальній записці до переліку книжок, заявлених політконтролем ОДПУ як конфіскованих або випущених з виправленнями наводяться наступні факти: “Бурцев В.Л. “В погоне за провокаторами”. Видавництво “Молодая гвардия”. У редактора тов. Слезкова були сумніви щодо необхідності видання цієї книжки. Книгу все ж таки було надруковано, оскільки особливих причин до її затримання не було. Це суто історична праця, що розповідає про діяльність охоранки в дореволюційний час. Імовірно, ОДПУ виступала проти, тому що там розкривався сам механізм діяльності політичної поліції, який використовували органи, що прийшли їм на заміну”. І далі: “Врачебная газета”. Номер 22. Видавництво “Практическая медицина”. Опис хвороби таємного співробітника ДПУ. Редактор – тов. Кантор. Яскрава наша помилка. Йдеться про статтю доктора К. К. Спіцина “Алкоголизм в этиологии неврозов”, надіслану з Курського психоневрологічного диспансеру. У ній наводиться історія хвороби таємного співробітника ДПУ, який страждав на тяжку форму алкоголізму. Звісно, це викликало претензії ОДПУ, бо компрометувало їхнього співробітника [25, с. 148 – 149].

Таким чином, політична цензура в РСФРР була виражена двома основними формами – попереднього та наступного контролю, що практично не допускало можливості опублікування і розголошення відомостей, які становили державну та військову таємницю. Це вказує на відверто охоронну стосовно більшовицької влади функцію цензури.

Основні провідники цензурної політики пильно оберігали “спокій” радянських громадян, допомагаючи владі приховувати правду про ті чи ті сторони життя держави й суспільства. Суттєву допомогу не лише технічного характеру їм надавали органи ДПУ. Пряме втручання органів державної безпеки

в безпосередній процес цензурування вказує, що каральна форма цензури як метод впливу на стримування думок набула буквального значення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Блюм А.В. За кулисами “Министерства правды”. Тайная история советской цензуры. 1917 – 1929гг. / Блюм А.В.– СПб.: Академический проект, 1994. – 319 с.
2. Исключить всякие упоминания... Очерки истории советской цензуры / [сост. Горяева Т.М.]. – Минск.: Старый Свет-Принт; Москва.: Время и место, 1995. – 334 с.
3. Левченко И.Е. Цензура как явление общественное: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филос. наук 09.00.03 “История философии” / И.Е. Левченко. – Екатеринбург, 1995. – 19 с.
4. Білокінь С. На полицях спецфондів у різні роки / С. Білокінь // Слово і час. – 1990. – № 1. – С. 69 – 76.
5. Касьянов Г.В. Сталинизм на Україні: 20–30-ті роки / Г.В. Касьянов, В.М. Даниленко, С.В. Кульчицький. – К.: Либідь, 1991. – 342 с.
6. Цензура в Царской России и Советском Союзе: материалы конференции 24 – 27 мая 1993 г., Москва / отв. ред. Т.В. Громова. – М.: Рудомино, 1995. – 175 с.
7. Горяева Т.М. Политическая цензура в СССР. 1917 – 1991 гг. / Горяева Т.М. – М.: РОССПЭН, 2002. – 400 с.
8. Левченко И.Е. Цензура как явление общественное: автореф. дисс. на соиск. науч. степени канд. филос. наук 09.00.03 “История философии” / И.Е. Левченко. – Екатеринбург, 1995. – 19 с.
9. Инструкция уполномоченным Главлита при государственных издательствах от 27 мая 1927 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).
10. ГАРФ (Государственный архив Российской Федерации). – Ф. Р – 4033. – Оп. 6. – Д. 8. – 145 л.
11. Блюм А.В. За кулисами “Министерства правды”. Тайная история советской цензуры. 1917 – 1929гг. / Блюм А.В.– СПб.: Академический проект, 1994. – 319 с.
12. Отчет Ленгублита за май 1923 – июнь 1924 гг. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).
13. Списки книг, запрещенных к изданию и распространению от 13 июня 1923 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).
14. Отчет Ленгублита за май 1923 – июнь 1924 гг. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).
15. Блюм А.В. За кулисами “Министерства правды”. Тайная история советской цензуры. 1917 – 1929гг. / Блюм А.В.– СПб.: Академический проект, 1994. – 319 с.
16. Рейфман П.С. Из истории русской, советской и постсоветской цензуры [Электронный ресурс] / П.С. Рейфман – Библиотека Гумер – История – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/reifm/index.php
17. Извлечение из Положения о Народном Комиссариате Просвещения РСФСР 5 октября 1925 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).
18. Об обязательных требованиях, предъявляемых Главлитом к произведениям печати, представляемым на выпуск в свет от 14 января 1929 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).
19. Советский энциклопедический словарь / [глав. ред. А.М. Прохоров]. – [4-е изд.]. – М.: Советская энциклопедия, 1986. – 1600 с.
20. Цензура в Царской России и Советском Союзе: материалы конференции 24 – 27 мая 1993 г., Москва / отв. ред. Т.В. Громова. – М.: Рудомино, 1995. – 175 с.
21. Инструкция Главлита о порядке конфискации и распределения изъятой литературы май 1923 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).

22. ГАРФ (Государственный архив Российской Федерации). – Ф. Р – 4033. – Оп. 6. – Д. 8. – 145 л.

23. Инструкция уполномоченным Главлита при государственных издательствах от 27 мая 1927 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).

24. ГАРФ (Государственный архив Российской Федерации). – Ф. Р – 4033. – Оп. 6. – Д. 8. – 145 л.

25. Объяснительная записка по поводу списка книг, представленных Политконтролем ОГПУ как конфискованные или выпущенные с исправлениями декабрь 1928 г. // Цензура в Советском Союзе. 1917 – 1991. Документы. / [сост. А.В. Блюм]. – М.: РОСПЭН, 2004. – 576 с. – (Серия “Культура и власть от Сталина до Горбачева. Документы”).

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Позднякова Інна Сергіївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії КДПУ ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: інститути політичної цензури, основні напрями та форми радянської цензурної політики.